

نقش سازمان تجارت جهانی در امنیت غذایی: رویه‌های نهادی و سیاستی

امیرحسین ازدری* - دکتر روح‌اله رهامی**

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

بر اساس تعریف نشست جهانی ۱۹۹۶ در مورد غذا، امنیت غذایی عبارت است از وضعیتی که همه افراد در همه زمان‌ها به مواد غذایی سالم و مغذی کافی دسترسی فیزیکی داشته و از توان اقتصادی برای رفع نیازها و ترجیحات غذایی جهت یک زندگی فعال و سالم برخوردار باشند. عواملی که امروزه به ناامنی غذایی منجر شده‌اند هم انسانی هستند و هم طبیعی مانند جنگ‌ها، بلایای طبیعی، تغییرات اقلیمی، همه‌گیری کووید ۱۹، رکود اقتصادی، و غیره که به یکدیگر مرتبط می‌باشند. با شناسایی امنیت غذایی به عنوان یک بعد مهم از امنیت امروزی، آن‌گاه بازیگران بین‌المللی درگیر و بررسی نقش آن‌ها از اهمیت برخوردار می‌گردد. با توجه به آن که سازمان تجارت جهانی، یکی از بازیگران بین‌المللی مرتبط با امنیت غذایی به شمار می‌رود، سؤال این پژوهش آن است که این سازمان تحت کدام فرآیند و به چه صورت می‌تواند در این حوزه کنشگری نماید؟ پژوهش پیش‌رو، این فرضیه را طرح می‌کند نظر به آنکه سیاست‌های مرتبط با تجارت شامل تعرفه‌های وارداتی، محدودیت‌های صادراتی، و اقدامات حمایتی داخلی ممکن است بر تجارت و زنجیره تأمین بین‌المللی تأثیر بگذارند، سازمان تجارت جهانی به عنوان یک بازیگر مهم بین‌المللی که از قابلیت قانون‌گذاری در عرصه تجارت بین‌الملل برخوردار است، می‌تواند با تکیه بر ظرفیت نهادی خود در مسئله امنیت غذایی کنشگری مؤثری از خود نشان دهد. روش انتخابی این پژوهش تحلیل محتوای کیفی بوده و از مقالات، کتب، اسناد، و منابع اینترنتی جهت گردآوری داده استفاده شده است.

کلیدواژگان

امنیت غذایی، سازمان تجارت جهانی، کنفرانس وزارتی، کمیته کشاورزی، کمیته بهداشتی و بهداشت گیاهی

* گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

** گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. / نویسنده مسئول / ایمیل:

rrahami@ut.ac.ir

مقدمه

امنیت بین المللی، به دنبال هر چه پیچیده‌تر شدن روندهای جهانی ابعاد گوناگونی به خود گرفته است. برخلاف گذشته که امنیت بین المللی تنها در حوزه نظامی خلاصه می‌شد، امروزه موضوعات متعددی ذیل این مهم قرار می‌گیرند که امنیت غذایی یکی از آنها به شمار می‌رود. سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد در گزارشی منتشر شده در سال ۲۰۱۹ اعلام داشت: «جهان در دهه‌های اخیر شاهد افزایش جمعیت و انتقال ایشان از مناطق روستایی به شهری، تکامل سرعت فناوری، و به هم پیوسته شدن رو به فزاینده اقتصاد جهانی بوده است که در نحوه تولید، توزیع، و مصرف مواد غذایی تغییرات عمده و نگران کننده‌ای را در زمینه امنیت غذایی به جود آورده است.» چالش امنیت غذایی صرفاً متوجه افرادی که دچار سوء تغذیه شدیدی هستند نمی‌شود، بلکه افرادی وجود دارند که برای تأمین انرژی مورد نیاز خود به غذا دسترسی دارند اما به دلیل عدم اطمینان از ثبات آن مجبور هستند کیفیت و کمیت غذایی خود را کاهش دهند. بر اساس گزارش سالیانه سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد منتشر شده در ۲۰۲۳، در سال قبل از آن (۲۰۲۲) بین ۶۹۱ تا ۷۸۳ میلیون نفر با گرسنگی مواجه بوده‌اند که این آمار در مقایسه با سال ۲۰۱۹ رشد ۱۲۲ میلیون نفری داشته است. بر اساس گزارش بانک جهانی از نظر اقتصادی، در بسیاری از کشورهای با درآمد پایین و متوسط تورم مواد غذایی همچنان بالاست. ۵۹٫۱ درصد کشورهای کم‌درآمد، ۶۳ درصد از کشورهای با درآمد متوسط رو به پایین، ۳۶ درصد کشورهای با درآمد متوسط رو به بالا، و ۱۰٫۹ درصد کشورهای با درآمد بالا تورم بیش از ۵ درصد را تجربه می‌کنند.

در کنار دولت‌ها، بازیگران بین المللی از جمله سازمان‌های بین المللی دارای نقش کارگزارانه‌ای در مواجهه با چالش‌های جهانی از جمله امنیت غذایی هستند. هدف از نگارش این مقاله، بررسی نقش سازمان تجارت جهانی در این مسئله بین المللی است. این سازمان تحت کدام فرآیند و به چه صورت می‌تواند در این حوزه کنشگری نماید؟ سؤال اصلی این پژوهش را شکل می‌دهد و سپس این فرضیه طرح می‌شود نظر به آنکه سیاست‌های مرتبط با تجارت شامل تعرفه‌های وارداتی، محدودیت‌های صادراتی، و اقدامات حمایتی داخلی ممکن است بر تجارت و زنجیره تأمین بین المللی تأثیر بگذارند، سازمان تجارت جهانی به عنوان یک بازیگر مهم بین المللی که از قابلیت قانون‌گذاری در عرصه تجارت بین المللی برخوردار است، می‌تواند با تکیه بر ظرفیت رویه نهادی و سیاستی در مسئله امنیت غذایی کنشگری مؤثری از خود نشان دهد. بررسی امنیت غذایی به عنوان یک چالش جدی جهانی و شناسایی بازیگران مهم آن از جمله بازیگران غیردولتی دغدغه اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهد که نقش سازمان تجارت جهانی به عنوان بازیگر غیردولتی مهم در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. بدیهی است سایر سازمان‌های بین المللی نیز به فراخور ماهیت خود نسبت به این چالش جهانی واجد مسئولیت و کنشگری هستند که این مهم از ارزش بررسی جداگانه‌ای برخوردار است. در این پژوهش ابتدا مفهوم امنیت غذایی به همراه ابعاد آن و سپس این موضوع به مثابه یک چالش

¹. Food and Agriculture Organization of the United Nations

جهانی همراه با راه حل‌های آن مورد بررسی قرار می‌گیرند. در بخش بعد نقش سازمان تجارت جهانی به عنوان مطالعه موردی این پژوهش واکاوی می‌شود. این مقاله روش تحلیل محتوای کیفی را برگزیده است. این روش با کنار هم قرار دادن داده‌های خام و طی فرآیندی از استدلال استقرایی استفاده می‌کند تا به وسیله آن مضامین از طریق بررسی دقیق پدیدار شوند. روش گردآوری منابع نیز استناد به مقالات، کتب، اسناد، و منابع اینترنتی است.

۱- پیشینه پژوهش

الیوت در مقاله‌ای با عنوان «امنیت غذایی در کشورهای در حال توسعه: نقشی برای سازمان تجارت جهانی وجود دارد؟»، بر این باور است در اوایل دهه ۲۰۰۰، یارانه‌ها و موانع تجاری در کشورهای توسعه یافته باعث کاهش قیمت‌های بین‌المللی کشاورزی و به دنبال آن ایجاد مشکل برای کشاورزان کشورهای در حال توسعه شدند. این نویسنده با توجه به ظرفیت سازمان تجارت جهانی بسته پیشنهادی سه‌گانه‌ای شامل توافق برای استفاده از قیمت‌های فعلی جهت محاسبه حمایت از قیمت بازار، توافق برای حذف یارانه‌های صادراتی (و کاهش کمک‌های غذایی که می‌تواند بازارها را مختل کند)، و توافقنامه برای نظم بخشیدن به استفاده از محدودیت‌های صادراتی از طریق افزایش شفافیت و معافیت فروش به کشورهای واردکننده مواد غذایی کم درآمد را ارائه می‌کند (Elliott, 2015).

بونه کمپ در فصلی از کتابی تحت عنوان «امنیت غذایی و سازمان تجارت جهانی»، نقش سازمان تجارت جهانی در امنیت غذایی به دنبال با اهمیت شدن این بعد از امنیت پس از افزایش قیمت مواد غذایی در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ را بررسی کرده است. از نظر کمپ، سازمان تجارت جهانی به دنبال زمینه‌بازی برابر برای تجارت در کشاورزی است. از نظر او باید اطمینان حاصل شود که دولت‌ها برای حمایت از بخش‌های کشاورزی خود، گزینه‌های سیاستی را حفظ می‌کنند. در یک نتیجه‌گیری کلی، وی بر این باور است که سازمان تجارت جهانی محیط سرمایه‌گذاری و تولید را بهبود می‌بخشد و منابع را به سمت استفاده‌های مولدتر هم در کشاورزی و هم در کل اقتصاد هدایت می‌کند که به نوبه خود یک عنصر ضروری امنیت غذایی به شمار می‌رود (Boonekamp, 2015).

جاسلینگ در پژوهشی با عنوان «سازمان تجارت جهانی، امنیت غذایی، و چالش اقدام جمعی»، به دنبال بررسی نقش تجارت بین‌الملل در بی‌ثباتی بازارهای کالاهای اساسی است که بر امنیت غذایی نیز اثر می‌گذارد. به نظر وی، کشورها تمایل آن دارند تا با استفاده از سیاست‌های تجاری، در بازار داخلی خود ثبات ایجاد نمایند که نتیجه چنین اقدامی تأثیرات منفی بر سایر کشورها خواهد داشت. جاسلینگ با اتکا به مأموریت سازمان تجارت جهانی و جهت توسعه یک سیستم غذایی که بتواند به اندازه کافی به شوک‌های بازار کالا واکنش نشان دهد، یک اقدام جمعی شامل وضع قوانین جدید توسط اعضای سازمان را پیشنهاد می‌کند (Josling, 2014).

شرما در کتاب «سازمان تجارت جهانی و امنیت غذایی»، سیاست‌های سهامداری عمومی^۱ کشورهای منتخب در حال توسعه را از منظر قوانین سازمان تجارت جهانی بررسی کرده و ارزیابی از

^۱. Public Stockholding

میزان اثر گذاری مفاد توافقنامه کشاورزی بر چالش‌های امنیت غذایی این کشورها به عمل آورده است. به عقیده شرما، نیاز است این مقررات اصلاح شوند تا کشورهای در حال توسعه بتوانند گرسنگی و سوء تغذیه را برطرف نمایند. شرما در پایان با اشاره به نظر شوتر، گزارشگر ویژه سابق سازمان ملل در مورد حق غذا،^۱ به پیشنهاد های ملموسی برای سازگاری قوانین سازمان تجارت جهانی با سیاست های امنیت غذایی کشورهای در حال توسعه اشاره می‌کند که عبارتند از: عدم ایجاد مانع از سوی معیارهای جعبه سبز^۲ در توسعه سیاست‌ها و برنامه‌ها جهت حمایت از امنیت غذایی و در عوض تطبیق این سیاست‌ها و برنامه‌ها با شرایط خاص ملی کشورهای در حال توسعه؛ خودداری اعضا از ایجاد و مدیریت ذخایر غذایی به عنوان یک اقدام حمایتی مختل کننده تجارت؛ و اصلاح مفاد توافقنامه کشاورزی و سایر توافقنامه‌های سازمان توسط اعضا برای اطمینان از سازگاری با ایجاد ذخایر غذایی در سطوح ملی، منطقه‌ای، و بین‌المللی (Sharma, 2016).

این پژوهش هر چند هم راستا با آثار بررسی شده است، لیکن نقش این بازیگر بین‌المللی را در موضوعات سه‌گانه از طریق ظرفیت نهادی و موضوعات سیاستی آن مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲- امنیت غذایی؛ تعاریف و ابعاد

یکی از محورهای اصلی تربیت نسل‌های آینده، دسترسی مناسب به مواد غذایی است. بر اساس پژوهش‌های انجام شده، ارتباط معناداری به ترتیب میان تغذیه، کارآمدی، و توسعه اقتصادی وجود دارد. بنابراین، امنیت غذایی به عنوان یک واقعیت نقش مهمی می‌یابد. به عبارتی، امنیت غذایی را می‌توان هدفی برشمرد که در پس آن، اهداف مهم دیگری قرار گرفته‌اند و از منظر روش‌شناسی یک روش نظام‌مندی جهت از بین بردن مشکلات تغذیه در راستای مدیریت توسعه به شمار می‌رود (سخی و دیگران، ۱۴۰۰:۱۵۷)؛ (Sakhi and et.al., 2021:157). تکامل مفهوم امنیت غذایی بازتابی از تغییرات در سیاست‌گذاری‌های رسمی صورت پذیرفته طی سال‌های گذشته بوده است. این مفهوم برای اولین بار اوسط دهه ۷۰ میلادی در کنفرانس جهانی غذا در سال ۱۹۷۴ بدین شکل تعریف گردید: فراهم بودن عرضه جهانی مواد غذایی مورد نیاز در همه زمان‌ها به منظور حفظ پایدار گسترش مصرف و خنثی نمودن نوسانات در تولید و قیمت. در سال ۱۹۸۳، ارزیابی سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (فائو) بر دسترسی به غذا تمرکز یافت و به تعریفی بر پایه وجود نوعی تعادل در سمت عرضه و تقاضا رسید که عبارت بود از تضمین دسترسی فیزیکی و اقتصادی همه مردم در همه زمان‌ها به غذاهای اساسی (FAO, 2006:1). سرانجام در سال ۱۹۹۶ در نشست جهانی غذا^۳ تعریفی از امنیت غذایی ارائه شد که در نهایت به عنوان جامع‌ترین تعریف مورد پذیرش قرار گرفت. بر اساس تعریف این نشست، امنیت

^۱. Agreement on Agriculture (AoA)

^۲. UN Special Rapporteur on the Right to Food

^۳. در رویه کاری سازمان تجارت جهانی، وضعیت یارانه‌ها با جعبه‌هایی به سه رنگ سبز (مجاز)، کهربایی (نیاز به کاهش)، و قرمز (ممنوع) مشخص می‌شوند.

^۴. World Food Summit (WFS)

غذایی وضعیتی است که تمام مردم، در همه زمان‌ها، دسترسی فیزیکی، اجتماعی، و اقتصادی به مواد غذایی کافی، ایمن، و مغذی به گونه‌ای داشته که نیازها و ترجیحات غذایی ایشان برای یک زندگی فعال و سالم برآورده شود. در ادامه این تعریف، دستورالعمل‌های هفت‌گانه‌ای مشخص شده‌اند که عبارتند از: اطمینان از محیط سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی مطمئن؛ اجرای سیاست‌های معطوف به ریشه‌کن کردن فقر و نابرابری؛ پیگیری رویه‌های مشارکت پایه و توسعه پایدار؛ ایجاد نظام تجاری جهانی منصفانه و بازار محور؛ پیش‌بینی فجایع و بحران‌های طبیعی؛ تشویق به کارگیری و استفاده بهینه از سرمایه‌گذاری‌های عمومی و خصوصی؛ و در نهایت اجرا، نظارت، و دنبال کردن نقشه اجرا (WFS, 1996).

فراهم بودن، دسترسی اقتصادی و فیزیکی، استفاده بهینه، و ثبات چهار بعد امنیت غذایی استخراج شده از تعریف فوق هستند. فراهم بودن مربوط به «طرف عرضه» امنیت غذایی است و بر اساس سطح تولید مواد غذایی، سطح موجودی، و تجارت خالص تعیین می‌شود. مقصود از دسترسی اقتصادی و فیزیکی آن است که صرفاً عرضه کافی غذا در سطوح ملی و بین‌المللی تضمین‌کننده سطح امنیت غذایی خانوار نیست. نگرانی درباره دسترسی ناکافی به غذا منجر به تمرکز بیشتر بر سیاست‌های درآمد، هزینه، بازارها، و قیمت‌ها در رسیدن به اهداف امنیت غذایی شده است. استفاده بهینه روشی است که بدن بیشترین استفاده را از مواد مغذی مختلف در غذا می‌کند. در نهایت، دریافت انرژی و مواد مغذی کافی توسط افراد نتیجه مراقبت و تغذیه خوب، تهیه غذا، تنوع رژیم غذایی و توزیع درون خانواری غذا است (Practical, 2008:1). شایان ذکر است، نوعی توالی باید میان این چهار بعد قرار شود. کِلپ و همکاران (۲۰۲۲) با اشاره به این موضوع استدلال می‌کنند غذا باید فراهم و در دسترس خانوارها بوده و به شکل بهینه مورد استفاده قرار گیرد؛ به گونه‌ای که چنین سیستمی باید از ثبات کافی برخوردار باشد. در ادامه ایشان دو بعد کارگزاری و پایداری را به عنوان ابعاد اضافی در کنار چهار بعد دیگر برای امنیت غذایی پیشنهاد می‌کنند. کارگزاری اشاره به ظرفیت افراد و گروه‌ها جهت اعمال درجه‌ای از کنترل بر محیط و فراهم کردن آورده‌ای^۳ معنادار در فرآیند حکمرانی دارد، چرا که امروزه شاهد نوعی ناموازنه قدرت در سیستم‌های غذایی در میان کنشگران هستیم. از سوی دیگر، پایداری اشاره به رویه‌های سیستم غذایی دارد که منجر به بازسازی بلند مدت سیستم‌های طبیعی، اجتماعی، و اقتصادی شده و نیازهای غذایی نسل حاضر را بدون به خطر انداختن نیازهای نسل بعدی برآورده می‌سازد (Clapp and et.al., 2022:3-5).

در سمت مقابل امنیت غذایی، ناامنی غذایی قرار می‌گیرد. بانک جهانی در گزارشی منتشر شده به سال ۱۹۸۶ پیرامون فقر و گرسنگی بر پویایی‌های موقت ناامنی غذایی تمرکز کرد. این گزارش تمایزی میان ناامنی غذایی شدید همچون مشکلات پیوسته یا ساختاری فقر و درآمد پایین با ناامنی غذایی گذرا همچون وضعیت‌های ناشی از بلایای طبیعی، فروپاشی اقتصادی، و یا ستیز قائل شد، FAO

^۱. Agency

^۲. Sustainability

^۳. Input

(2006:1). در جایگاه تعریف، ناامنی غذایی به وضعیتی گفته می‌شود که افراد از دسترسی کافی مواد غذایی ایمن و مقوی برخوردار نبوده و نتیجتاً آن دسته از غذاهایی که برای رشد نرمال و زندگی فعال و سالم مورد نیاز هستند را مصرف نمی‌کنند. ناامنی غذایی زمانی رخ می‌دهد که چهار بعد فراهم بودن، دسترسی اقتصادی و فیزیکی، استفاده بهینه، و ثبات (به خوبی) تحقق نیابند. در ارتباط با ناامنی غذایی، آسیب‌پذیری عاملی واجد اهمیت به شمار می‌رود چرا که در صورت وقوع افراد را در معرض خطر ناامنی غذایی یا سوء تغذیه قرار می‌دهد (Simon, 2012:8-9). یکی از عوامل ناامنی غذایی، منازعات است که نتیجه آن در از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، زمین‌های آبیاری، و زیرساخت‌ها آشکار می‌شود. به عبارت دیگر، منازعه میان دو یا چند طرف (میان دولتی یا درون دولتی) می‌تواند بر امنیت غذایی منطقه محل منازعه به‌طور مستقیم و سایر مناطق به‌صورت غیرمستقیم اثر بگذارد و ناامنی غذایی بوجود آمده به بین‌المللی شدن ابعاد منازعه منجر شود (نیکنامی، ۱۴۰۲:۶۶۱)؛ (Niknami, 2023:661).

۳- امنیت غذایی به مثابه چالش جهانی

طی دهه‌های گذشته، رشد جمعیت و اقتصاد محدودیت‌هایی در حوزه‌هایی همچون زیست محیطی، اجتماعی، و اقتصادی را موجب شده و حساسیت‌هایی در مورد امنیت غذایی در سطح جهانی بوجود آورده است. علی‌رغم پیشرفت‌های تکنولوژیکی که موجب مدرنیزه شدن سازوکار تولید و توزیع مواد غذایی گردیده است، گرسنگی و سوء تغذیه همچنان سلامت و رفاه میلیون‌ها نفر در سراسر جهان را تهدید می‌کند. بحران‌های اقتصادی منطقه‌ای و جهانی و مشکلات ممتد توسعه نیافتگی شرایط را به ویژه برای کشورهای در حال توسعه دچار مشکل می‌کند (Mougeot and et.al., 1999:2). طی سال‌های اخیر و با پررنگ‌تر شدن وابستگی متقابل در نظام روابط بین‌المللی، امنیت غذایی از هر گونه مسئله‌ای در ابعاد جهانی تأثیر پذیرفته است. بحران مالی ۲۰۰۹-۲۰۰۸، شیوع کرونا ۲۰۲۰، و بحران روسیه اوکراین ۲۰۲۲ نمونه‌هایی آشکار راجع به تأثیر پذیرفتن امنیت غذایی از بحران‌های جهانی هستند. به دنبال بحران مالی جهانی، افراد بسیاری در نتیجه از دست دادن شغل و درآمد خود خود با چالش معیشت و دسترسی به غذا مواجه شدند و تعداد کسانی که دچار سوء تغذیه گردیدند به بیش از یک میلیارد رسید. در این دوران، با وجود کاهش نسبی قیمت‌های بین‌المللی مواد غذایی در مقایسه با اوج بحران، بازارهای محلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه، روند کاهش در قیمت‌ها را تجربه نکرده بودند و موجب آسیب دیدن این دسته از کشورها بیش از دیگران در حوزه امنیت غذایی شده بود (FAO, 2010). با پدیدار شدن همه‌گیری کووید ۱۹، نیاز به ایجاد تعدیل و توازن میان مقابله با ویروس و جلوگیری از بحران‌های اقتصادی و امنیت غذایی بوجود آمد. یکی از تأثیرگذارترین این پدیده بر امنیت غذایی از طریق ایجاد اختلال در بازارهای کشاورزی و مواد غذایی به دلیل کمبود نیروی کار ناشی از محدودیت‌های جابجایی مردم و تغییر تقاضای غذا به دلایلی همچون تعطیلی

¹. Vulnerability

رستوران‌ها، مدارس، از دست دادن کار، و محدودیت‌های صادراتی اعمال شده بر مواد غذایی اصلی مانند گندم و برنج توسط برخی کشورها بوجود آمد (Laborde and et.al., 2020). صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۲۰ کاهش ۵ درصدی اقتصاد جهان و نیز بروز رکود جهانی بسیار عمیق (حتی فراتر از بحران مالی جهانی ۲۰۰۸) را پیش‌بینی کرده بود. این آمار از این جهت اهمیت دارد که پیامدهای اقتصادی چنین کاهش‌ی بر تجارت، فروش نفت و سایر کالاها، و حمل و نقل بین‌المللی نمود پیدا کرده و بر ابعاد امنیت غذایی از خود اثر به جای می‌گذارد (Kakaei and et.al., 2022: 6). بر اساس تخمین‌های صورت گرفته در سال ۲۰۲۰ با شیوع کووید ۱۹، ۱۶۱ میلیون نفر دیگر دچار سوء تغذیه شدید شدند و تعداد افراد با گرسنگی شدید از ۶۵۰ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ به بین ۷۲۰ تا ۸۱۱ میلیون نفر در سال ۲۰۲۰ رسیدند (FAO, 2021). بحران میان روسیه و اوکراین مورد دیگری است که امنیت غذایی را تحت تأثیر قرار داده است. طی سال‌های اخیر، روسیه و اوکراین صادرات ۳۴ درصد گندم، ۱۷ درصد ذرت، و ۷۳ درصد روغن آفتابگردان جهانی را به خود اختصاص داده بودند. علاوه بر این، از آنجا که روسیه تولید و صادر کننده مهم انرژی به شمار می‌رود، تحریم انرژی این کشور بر حمل و نقل، تولید و فرآوری مواد غذایی، و کودهای شیمیایی اثر گذاشته است. خطر عمده این بحران برای امنیت غذایی در کنار ایجاد اختلال در تولید و تجارت عرضه غلات به کشورهایی که به طور سنتی به واردات از روسیه و اوکراین وابسته بوده‌اند، افزایش فوری قیمت جهانی مواد غذایی و کود بوده است (Abay and et.al., 2023: 1).

سه مورد شرح داده شده به خوبی بیانگر آن هستند که بحران‌های بین‌المللی با ماهیت‌های مختلف با ویژگی تسری در مناطق جغرافیایی مختلف دارای اثر گذاری بر امنیت غذایی هستند. با این حال، سازمان غذا و کشاورزی (فائو) در قالب گزارشی به تشریح وضعیت امنیت غذایی پرداخته است. بر اساس گزارش، شیوع سوء تغذیه در سطح جهانی پس از چندین دهه کاهش و پنج سال ثبات نسبی از سال ۲۰۱۴، طی سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ افزایش یافت و در بازه زمانی ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲ نسبتاً بدون تغییر باقی ماند. در سال ۲۰۲۲، ۹٫۲ درصد از جمعیت جهان تحت تأثیر گرسنگی قرار گرفتند. آفریقا که دارای بیشترین میزان شیوع سوء تغذیه است، در سال ۲۰۲۲ رشد ۱۹٫۷ درصدی را به ثبت رساند؛ در حالی که دو قاره آسیا و آمریکای لاتین به ترتیب کاهش ۸٫۵ و ۶٫۵ درصدی را تجربه کردند. به طور کلی، در سال ۲۰۲۲ بین ۶۹۱ تا ۷۸۳ میلیون نفر از گرسنگی رنج برده‌اند که با در نظر گرفتن نقطه میانی (نزدیک به ۷۳۵ میلیون نفر)، معادل ۱۲۲ میلیون نفر بیشتر از سال ۲۰۱۹، در سال ۲۰۲۲ با گرسنگی مواجه شدند (FAO, 2023). با توجه به مطالب فوق، امنیت غذایی در جایگاه یک چالش اساسی دارای پیامدهایی چه از نظر کمی و کیفی است. با این حال، همانند هر چالش دیگری می‌توان واکنش‌های سیاستی مناسبی را در برابر آن اتخاذ کرد.

۴- سازمان تجارت جهانی و امنیت غذایی

تأسیس سازمان تجارت جهانی در سال ۱۹۹۵ نقطه عطفی در تکامل رژیم تجارت جهانی بود.

¹. Prevalence of Undernourishment (PoU)

کارکردهای کلیدی این سازمان عبارتند از: کاهش تبعیض و ارتقاء فرصت‌های دسترسی به بازار در تجارت بین‌المللی، تدوین قوانین برای تجارت بین‌المللی کالا و خدمات، ترویج شفافیت قوانین و مقررات ملی، ترویج گفتگو و تفاهم در مورد مسائل تجاری، و حل و فصل اختلافات تجاری بین کشورها. امروزه ۱۶۴ کشور عضو سازمان هستند و بیست و دو کشور دیگر نیز در صف الحاق قرار گرفته‌اند (Ravenhill and et.al., 2017:381). سازمان تجارت جهانی بستری برای مذاکره در مورد توافقنامه‌هایی با هدف کاهش موانع تجارت بین‌المللی و تضمین فضای تجاری برابر برای همه فراهم می‌کند که در نتیجه منجر به رشد و توسعه اقتصادی می‌شود. این سازمان همچنین چارچوب قانونی و نهادی را جهت اجرا و نظارت بر این موافقتنامه‌ها و همچنین برای حل و فصل اختلافات ناشی از تفسیر و کاربرد آن‌ها فراهم می‌سازد. تصمیمات در سازمان تجارت جهانی عموماً با اجماع تمامی اعضا گرفته می‌شود. بالاترین رکن نهادی، کنفرانس وزیران است که تقریباً هر دو سال یکبار تشکیل جلسه می‌دهد و شورای عمومی امور سازمان را در فواصل زمانی بین کنفرانس‌های وزیران انجام می‌دهد. علاوه بر این، نهادهای فرعی تخصصی (شوراها، کمیته‌ها، و کمیته‌های فرعی) که شامل همه اعضا می‌باشد، اجرای توافقنامه‌های مختلف سازمان را اداره کرده و مورد نظارت قرار می‌دهند (WTO overview, 2024). با توجه به کارکرد سازمان، سه ویژگی را می‌توان برای تجارت در انطباق با ابعاد امنیت مورد شناسایی قرار داد. فراهم نمودن هر چه بهتر مواد غذایی در جایی که این مواد کمیاب هستند؛ توسعه دسترسی اقتصادی به غذا با ایجاد شغل و افزایش درآمد؛ و بهبود ثبات از طریق یک نظام تجاری قابل پیش بینی (WTO Food security, 2024). با توجه به چنین تطابقی، می‌توان نقش فعالی را برای سازمان در امنیت غذایی تعریف کرد.

در طول بیش از دو دهه گذشته، اعضای سازمان تجارت جهانی پیرامون اصلاحات سیاست‌های تجارت کشاورزی مذاکرات متعددی را رقم زده‌اند؛ محور اصلی این مذاکرات ایجاد بازاری منصفانه و رقابت‌پذیر با حفظ در نظر گرفتن موضوعاتی از جمله امنیت غذایی و محیط زیست بوده است. پیشینه این مذاکرات به اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی و ذیل موافقتنامه کشاورزی بوده و در ادامه به بخشی از گفت و گوهای کنفرانس وزارتی دوحه در سال ۲۰۰۱ تبدیل شد. طی کنفرانس وزارتی بالی در ۲۰۱۳، وزرا تصمیمات مهمی پیرامون سیاست‌های کشاورزی اتخاذ نمودند. دو سال بعد، در کنفرانس وزارتی نایروبی، تصمیم تاریخی حذف یارانه‌های صادراتی کشاورزی گرفته شد. تصمیمی که از آن به عنوان مهم‌ترین اصلاح صورت گرفته در قوانین تجارت بین‌الملل کشاورزی از زمان تأسیس سازمان تجارت جهانی یاد می‌شود. بر اساس دوازدهمین کنفرانس برگزار شده در سال ۲۰۲۲، اعضای سازمان نسبت به واکنش اضطراری در برابر ناامنی غذایی بیانیه‌ای صادر کردند (WTO trade topics, 2024).

همانطور که در بالا اشاره شد، کنفرانس وزارتی برگزار شده دوحه در سال ۲۰۰۱، نقطه عطفی در ورود سازمان به موضوع امنیت غذایی به شمار می‌رود. در این کنفرانس، با تمرکز بر کشورهای

¹. Consensus of The Entire Membership

در حال توسعه، توافق شد نگرانی‌های غیر تجاری از جمله امنیت غذایی و توسعه روستایی در مذاکرات پیش‌بینی شده در موافقتنامه کشاورزی در نظر گرفته شود (Sharma, 2016:5). توجه به امنیت غذایی توسط رکن کنفرانس وزارتی سازمان با گذر زمان افزایش پیدا کرد به گونه‌ای که در دوازدهمین کنفرانس وزارتی برگزار شده در سال ۲۰۲۲ وزرای بازرگانی طی تصمیمی برای اعضا عدم ممنوعیت و محدودیت صادراتی بر مواد غذایی خریداری شده با اهداف بشر دوستانه توسط برنامه جهانی غذا را اتخاذ کردند. در ادامه، این تصمیم تصریح می‌دارد که چنین تصمیمی نباید به گونه‌ای تفسیر شود که از اتخاذ تدابیری توسط هیچ یک از اعضا برای تضمین امنیت غذایی داخلی خود مطابق با مفاد مربوطه موافقتنامه‌های سازمان جلوگیری کند (WTO Ministerial Decision, 2022). در میان کمیته‌های سازمان تجارت جهانی دو کمیته کشاورزی و کمیته اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی و در میان موضوعات سیاستی، سه موضوع تعرفه‌های وارداتی، محدودیت‌های صادراتی، و اقدامات حمایتی داخلی بیشترین ارتباط را به امنیت غذایی دارند. در ادامه ضمن دسته‌بندی این بخش‌ها و موضوعات سیاستی به دو دسته رویه نهادی و سیاستی، ظرفیت و اقدامات سازمان تجارت جهانی نسبت به هر کدام مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۴- رویه‌های نهادی

رویه نهادی شامل کمیته کشاورزی و کمیته اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی می‌باشد که ذیل رکن کنفرانس وزیران و شورای عمومی فعالیت می‌کنند. کنفرانس وزارتی در دوازدهمین نشست خود طی اعلامیه‌ای، نگرانی خود را از تأثیر اختلالات تجاری و نوسانات بیش از حد قیمت محصولات کشاورزی بر امنیت غذایی اعضا، از جمله کشورهای در حال توسعه ابراز نمود. در ادامه این بیانیه، وزرا بر پیشرفت در جهت دستیابی به یک سیستم تجارت کشاورزی منصفانه و بازارمحور، پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه، ترویج کشاورزی پایدار و سیستم‌های غذایی، و اجرای شیوه‌های کشاورزی انعطاف‌پذیر که منجر به تحقق توسعه پایدار از طریق بهره‌وری و تولید شود تأکید کردند (Ministerial Declaration, 2022). در این راستا، ایجاد یک برنامه کاری اختصاصی الزام آور برای کمک به کشورهای کمتر توسعه یافته^۱ و کشورهای در حال توسعه متکی به واردات مواد غذایی برای افزایش انعطاف‌پذیری در برابر ناامنی غذایی در دستور کار قرار گرفت. این برنامه کاری که تحت نظارت کمیته کشاورزی تأسیس شده است، تصمیم‌گیری مراحش در مورد اقدامات مربوط به آثار منفی احتمالی برنامه اصلاحات بر کشورهای یاد شده را مؤثرتر و عملیاتی‌تر خواهد کرد. در میان کمیته‌های سازمان، کمیته کشاورزی با برخورداری از نقش پررنگ‌تر در امنیت غذایی، بر اجرای موافقتنامه کشاورزی نظارت کرده و به اعضا این فرصت را می‌دهد تا اطلاعات مربوط به اجرای تعهدات خود را به اشتراک بگذارند. اعضا می‌توانند درباره «اخطاریه»^۲ به اشتراک گذاشته شده

^۱ Least-Developed Countries (LDCs)

^۲ Net Food-Importing Developing Countries (NFIDCs)

^۳ برای اطلاع بیشتر رجوع شود به: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/marrakesh_sess24jun19.pdf

^۴ Notification

توسط سایرین سؤالاتی از یکدیگر پرسند و نگرانی‌هایی در مورد سیاست‌های کشاورزی یکدیگر ایجاد کنند. بصورت خلاصه اهم وظایف کمیته کشاورزی در موضوع امنیت غذایی عبارتند از نظارت بر تصمیمات رکن کنفرانس وزارتی، بررسی یارانه‌های صادراتی و تأثیر آن بر تجارت کشاورزی، نظارت بر کشورهای در حال توسعه متکی به واردات مواد غذایی، نظارت بر اجرای تصمیم‌بالی^۱ پیرامون اداره سهمیه تعرفه، سهامداری عمومی برای اهداف امنیت غذایی، برنامه کاری برای امنیت غذایی کشورهای کمتر توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه متکی به واردات مواد غذایی، و جلسات موضوعی پیرامون انتقال فناوری (WTO Committee on Agriculture, 2024).

کمیته اقدامات بهداشتی و بهداشتی گیاهی^۲ دیگر کمیته مؤثر در امنیت غذایی است. پشتوانه این کمیته، توافقنامه بهداشتی و بهداشت گیاهی^۳ است که به اعضای سازمان تجارت جهانی اجازه می‌دهد استانداردهای خود را در مورد ایمنی غذا و سلامت حیوانات و گیاهان با شرط اتکا بر داده‌ها و روش-های علمی تعیین کنند و اقدامات بهداشتی و بهداشتی گیاهی خود را بر اساس استانداردها، دستورالعمل‌ها، و یا توصیه‌های بین‌المللی انجام دهند ضمن آن که در فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی مربوطه شرکت کنند. در مجموع، این کمیته مجمعی است برای اعضای سازمان تجارت جهانی تا در مورد مسائل مربوط به اجرای موافقتنامه و نگرانی‌های تجاری بالقوه بحث کنند (WTO the sps committee, 2024).

۲-۴- موضوعات سیاستی

موضوعات سیاستی به آن دسته از سیاست‌گذاری‌هایی اشاره دارد که در چارچوب مسئولیت‌های سازمان بوده و در امنیت غذایی نیز دارای اثرگذاری هستند. انواع سیاست‌های تجاری از جمله تعرفه-های واردات، محدودیت‌های صادراتی، و اقدامات حمایتی داخلی، دارای اثرگذاری بر تجارت و بازار مواد غذایی و کشاورزی هستند. تعرفه‌های واردات مواد غذایی و محصولات کشاورزی می‌تواند قیمت‌های داخلی را برای مصرف‌کنندگان و هزینه‌های ورودی را برای تولیدکنندگان افزایش دهد (WTO TPTCA, 2023). در حال حاضر و در چارچوب سازمان تجارت جهانی، تعرفه‌های تمام محصولات کشاورزی محدود شده است و تقریباً تمام محدودیت‌های وارداتی که به شکل تعرفه نبودند، مانند سهمیه‌بندی به تعرفه تبدیل شده که این امر منجر به پیش‌بینی پذیرتر شدن بازارها برای کشاورزی شده است. پیش از این، بیش از ۳۰ درصد محصولات کشاورزی با سهمیه‌بندی یا محدودیت واردات مواجه بودند (WTO Tariffs, 2024). ورود سازمان به سهمیه‌های نرخ تعرفه برای اقلام کشاورزی و در نهایت تصمیم‌بالی از دو پیش‌زمینه نشأت می‌گیرد؛ یکی به توافق‌های دور اروگوئه و دیگری به کنفرانس وزارتی دوحه مربوط می‌شود. در طول توافق‌های دور اروگوئه، سهمیه‌های نرخ تعرفه برای حفظ یا افزایش حداقل دسترسی به بازار در کشورهای با بازارهای داخلی

¹ Bali Decision on tariff quota administration

² Sanitary and Phytosanitary measures

³ Sanitary and Phytosanitary Agreement

⁴ Tariff-rate quotas (TRQs)

بسته برای محصولات کشاورزی خاص، اجرا شد. سهمیه‌های نرخ تعرفه مالیات کمتری بر مقادیر وارداتی در داخل سهمیه و مالیات بالاتری برای مقادیر خارج از سهمیه اعمال می‌کند. در سال ۱۹۹۶ میانگین نرخ تکمیل سهمیه‌های نرخ تعرفه مورد مذاکره در دور اروگوئه ۶۶ درصد بود و در سال ۱۹۹۹ این میانگین به ۵۰ درصد کاهش یافته در آغاز دور دوحه، تنها ۴۴ درصد از سهمیه‌های نرخ تعرفه ۸۰ درصد (یا بیشتر) تکمیل شده بودند. گروه ۲۰ برای حل این معضل پیشنهادی ارائه کرد که اساس توافق و تصمیم بالی را تشکیل داد (Díaz-Bonilla & Laborde 2015:18). همانطور که اشاره گردید، پیش زمینه دوم به نشست دوحه در سال ۲۰۰۱ بر می‌گردد که از آن زمان، به دلیل افزایش نرخ نوآوری‌های تکنولوژیکی به ویژه در اقتصادهای بزرگ در حال ظهور و بحران مالی سیستم تجارت بین‌المللی تغییرات ژئواکونومیکی قابل توجهی پدیدار گشته است. با توجه به این شرایط در حال تغییر، پس از هشتمین نشست کنفرانس وزارتی در سال ۲۰۱۱ در ژنو، اعضای سازمان تجارت جهانی تصمیم گرفتند بسته کوچکتی از موضوعات منتخب را دنبال کنند چرا که بسته کامل برنامه توسعه دوحه پیشرفت چندانی نداشت. در سال ۲۰۱۳، این مسائل به عنوان بسته بالی شناخته شد و شامل برخی از جنبه‌های مذاکرات کشاورزی از جمله ذخیره سهام عمومی برای اهداف امنیت غذایی، تسهیل تجارت؛ تعدادی از مسائل برای توسعه تجارت و ادغام بیشتر کشورهای کمتر توسعه یافته در سیستم تجارت جهانی، و در نهایت آزادسازی بیشتر در اداره سهمیه‌های نرخ تعرفه بود (Jatkar & Mukumba 2014:2). بر اساس بند ۱ تصمیم بالی، اداره سهمیه تعرفه‌ای سهمیه‌های تعرفه‌ای برنامه‌ریزی شده در راستای موافقتنامه دور اروگوئه در مورد رویه‌های صدور مجوز واردات، نمونه‌ای از مجوز واردات تلقی می‌شود و بر این اساس، این موافقتنامه به طور کامل، مشروط به موافقتنامه کشاورزی و در پیروی از تعهدات خاص تر و اضافی تر خواهد بود. مسئولیت نظارت بر اجرای تصمیم بالی در مورد اداره سهمیه‌های تعرفه‌ای بر عهده کمیته کشاورزی بوده که بررسی عملکرد این تصمیم، با در نظر گرفتن تجربیات به دست آمده چهار سال پس از تصویب آن توسط کمیته طی سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ و توصیه‌های بازنگری مندرج در پیوست ۲ در دسامبر ۲۰۱۹ توسط شورای عمومی تصویب شد (WTO Committee on Agriculture, 2024).

محدودیت صادراتی یکی دیگر از موضوعات سیاستی است که سازمان تجارت جهانی می‌تواند با توجه به مأموریت خود از طریق آن بر امنیت غذایی تأثیر بگذارد. محدودیت‌های صادراتی می‌توانند از طریق افزایش قیمت محصولات کشاورزی در بازارهای بین‌المللی و کاهش مقدار، دسترسی آن‌ها را کاهش دهند. توضیح بیشتر آن که، افزایش شدید قیمت مواد غذایی در سال‌های اخیر باعث ایجاد نگرانی در مورد امنیت غذایی شده که علل این نوسانات شامل رشد جمعیت، تغییر در عادات غذایی، افزایش استفاده از سوخت‌های زیستی و تغییرات آب و هوایی است. هنگامی که دولت‌ها، محدودیت‌های صادراتی را اعمال می‌کنند، عرضه مواد غذایی موجود در بازارهای جهانی کاهش

¹. Fill Rate

². G-20

³. Tariff Quota Administration of Scheduled Tariff Quotas

یافته و قیمت‌ها بالا می‌روند (WTO FORUM, 2024). بر اساس قوانین سازمان تجارت جهانی، اعضا به طور موقت و با رعایت ملاحظاتی می‌توانند صادرات محصولات کشاورزی خود را محدود کنند. این ملاحظات باید در تطابق با ماده ۱۱ موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت و ماده ۱۲ موافقت‌نامه کشاورزی باشد. بند ۱ ماده ۱۱ گات تصریح می‌دارد هیچ ممنوعیت یا محدودیتی به جز عوارض، مالیات، و یا سایر هزینه‌ها، توسط هیچ طرف متعاهدی در مورد واردات هر محصول از قلمرو طرف متعاهد دیگر یا در مورد صادرات یا فروش برای صادرات هر محصول به مقصد قلمرو هر طرف متعاهد دیگر اعمال یا حفظ نخواهد شد و بر اساس تبصره a بند ۲ ممنوعیت یا محدودیت‌های صادراتی به طور موقت و برای جلوگیری یا رفع کمبودهای اساسی مواد غذایی یا سایر محصولات ضروری برای طرف متعاهد صادرکننده اعمال می‌شود (GATT, 1947). بر اساس ماده ۱۲ موافقت‌نامه کشاورزی، اعضا در صورت اعمال هرگونه ممنوعیت و محدودیت صادراتی باید مقرراتی شامل توجه به تأثیر ممنوعیت و یا محدودیت اعمالی بر امنیت غذایی اعضا - بویژه اعضای متکی بر واردات - (تبصره a بند ۱)، ارائه اطلاعات مربوطه پیرامون ممنوعیت و یا محدودیت اعمالی شامل ماهیت و مدت به کمیته کشاورزی و انجام مشورت با این کمیته و در صورت درخواست، ارائه اطلاعات لازم به عضو متأثر (تبصره b بند ۱) را عایت نمایند (AOA, 1995). دهمین کنفرانس وزارتی برگزار شده نیز گام مهمی را در این زمینه برداشت. حذف یارانه‌های صادراتی کشاورزی، قوانین جدید برای اعتبارات صادراتی، و تصمیم‌گیری در مورد کمک‌های غذایی بین‌المللی و شرکت‌های تجاری دولتی صادرکننده بخش مهمی از «بسته نایروبی» را تشکیل دادند (Nairobi, 2015).

بر اساس تصمیم نایروبی اعضای سازمان تجارت جهانی متعهد به حذف یارانه‌های صادراتی در تمامی اشکال آن می‌شوند. بسته نایروبی زمانبندی اجرای این تصمیم را با توجه به میزان توسعه کشور عضو انجام داده است که برای اعضای توسعه یافته این تصمیم بلافاصله بعد از تصویب لازم الاجرا شد و پایان سال ۲۰۱۸ زمان لازم الاجرا شدن این تصمیم برای اعضای در حال توسعه بود. وفق این تصمیم اعضا متعهد شدند، یارانه‌های صادراتی را به گونه‌ای که منجر به دور زدن تعهد ایشان نسبت به کاهش و یا حذف آن‌ها شوند، اعمال نکنند. در میان ۱۶ عضوی که در زمان تصویب تصمیم نایروبی هنوز تعهدات کاهش یارانه صادراتی داشتند، ۱۵ عضو اقداماتی را برای اصلاح برنامه تعهدات خود بر اساس تصمیم نایروبی در مورد رقابت صادرات انجام داده‌اند و تا آوریل ۲۰۲۴، تنها یکی از اعضا هیچ اقدامی برای برنامه‌های خود برای مطابقت با تصمیم نایروبی انجام نداده بود (WTO export subsidies, 2024).

حمایت داخلی، دیگر موضوع سیاستی در صلاحیت سازمان تجارت جهانی است که از طریق آن می‌تواند در مسئله امنیت غذایی نقش آفرینی کند. در چارچوب مفهومی سازمان، حمایت‌های داخلی به دو دسته تقسیم می‌شوند؛ یکی حمایت بدون یا حداقل تأثیر مخرب بر تجارت (اقدامات جعبه سبز)

¹. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)

². Nairobi Package

و دیگری حمایت تحریف کننده (جعبه کهربا).^۱ به عنوان مثال تحقیقات و یا آموزش کشاورزی در دسته اول و خرید دولتی با قیمت تضمینی در دسته دوم قرار می‌گیرند. بر اساس موافقتنامه کشاورزی، تمامی حمایت‌های داخلی به نفع تولیدکنندگان محصولات کشاورزی تابع قوانین است. این موافقتنامه تعدادی معیار کلی و خاص را تعیین می‌کند که در صورت تحقق، امکان قرار دادن اقدامات در جعبه سبز فراهم می‌شوند که از تعهدات کاهشی مستثنی بوده و در واقع می‌توانند بدون هیچ گونه محدودیت مالی تحت نظر سازمان افزایش یابند. این اقدامات شامل برنامه‌های خدمات دولتی^۲ و پرداخت‌های مستقیم به تولیدکنندگان^۳ هستند.

جعبه سبز بسیاری از برنامه‌های خدمات دولتی شامل خدمات عمومی ارائه شده توسط دولت‌ها، برنامه‌های ذخیره‌سازی عمومی سهام برای اهداف امنیت غذایی و کمک‌های غذایی داخلی تا زمانی که معیارهای عمومی و برخی معیارهای خاص دیگر برای هر اقدام مربوطه رعایت شود را پوشش می‌دهد. به عبارت دیگر، جعبه سبز برای تداوم و توسعه برنامه‌هایی فراهمی می‌کند که عبارتند از: تحقیقات، از جمله تحقیقات عمومی، تحقیقات در ارتباط با برنامه‌های محیط زیستی، و برنامه‌های تحقیقاتی مربوط به محصولات خاص؛ برنامه‌های کنترل آفات و بیماری‌ها، از جمله اقدامات کنترل آفات و بیماری‌های عمومی و خاص محصول؛ آموزش کشاورزی و خدمات توسعه‌ای و مشاوره‌ای؛ خدمات بازرسی، از جمله خدمات بازرسی عمومی و بازرسی محصولات خاص برای اهداف بهداشتی، ایمنی، درجه‌بندی یا استانداردسازی؛ خدمات بازاریابی و توسعه خدمات زیربنایی، از جمله شبکه برق، جاده‌ها و سایر وسایل حمل و نقل، تأسیسات بازار و بندر، و تأسیسات تأمین آب؛ مخارج مربوط به انباشت و نگهداری سهام عمومی برای اهداف امنیت غذایی؛ و هزینه‌های مرتبط با ارائه کمک‌های غذایی داخلی به بخش‌هایی از جمعیت نیازمند. بنابراین جهت تداوم به بسیاری از برنامه‌های منظم و قانون‌گذارانه دولت‌ها «چراغ سبز» اعطا می‌شود. جعبه سبز همچنین برای آن دسته از تولیدکنندگانی که به تصمیمات تولید مرتبط نیستند، استفاده از پرداخت‌های مستقیم را فراهم می‌کند. علاوه بر اقدامات ذیل جعبه سبز، بر اساس ماده ۶ موافقتنامه کشاورزی سه مورد اقدامات توسعه‌ای معین در کشورهای در حال توسعه،^۴ پرداخت‌های گزینش شده مستقیم تحت برنامه‌های محدود کننده تولید؛^۵ و سطوح حمایتی به اصطلاح حداقلی^۶ از کاهش تعهدات مستثنی

^۱ Amber Box

^۲ Government Service Programmes

^۳ Direct Payments to Producers

^۴ Pest and Disease Control Programmes

^۵ Agricultural Training Services and Extension and Advisory Services

^۶ General Inspection Services and The Inspection of Particular Products for Health, Safety, Grading or Standardization Purposes

^۷ Marketing and Promotion Services

^۸ Certain Developmental Measures in Developing Countries

^۹ Certain Direct Payments Under Production-Limiting Programmes

^{۱۰} De Minimis

هستند. مورد اول یارانه‌های سرمایه‌گذاری به منظور کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، یارانه‌های کشاورزی برای تولیدکنندگان کم‌درآمد یا با منابع شکننده در کشورهای در حال توسعه، و در نهایت حمایت از تولیدکنندگان اعضای کشورهای در حال توسعه برای تشویق ایشان نسبت به دست کشیدن از کشت محصولات غیرقانونی مواد مخدر^۱ را شامل می‌شود. بر اساس مورد دوم که به جعبه آبی نیز معروف است، تولید همچنان برای دریافت پرداخت‌ها مورد نیاز است، اما پرداخت‌های حقیقی مستقیماً به مقدار فعلی آن تولید مربوط نمی‌شود. در نهایت، مورد سوم همان حداقل مقدار حمایت داخلی مجاز است که برای کشورهای توسعه یافته تا ۵٪ ارزش تولید و برای کشورهای در حال توسعه تا ۱۰٪ ارزش تولید است (WTO Domestic support, 2024).

نتیجه‌گیری

امروزه صلح و امنیت بین‌المللی به عنوان اصلی‌ترین هدف جهانی در عدم بروز جنگ نظامی تعریف نمی‌شود بلکه تعریف و انتظار موسع‌تری از این مقوله وجود دارد. امنیت غذایی به عنوان یکی از ابعاد امنیت در نظام بین‌الملل کنونی در جایگاه یک مسئله جهانی قرار گرفته است چرا که با وجود پیشرفت‌های صورت گرفته طی دهه‌های اخیر در سطح جهان، همچنان ۶۹۱ تا ۷۸۳ میلیون نفر با گرسنگی دست و پنجه نرم می‌کنند. در کنار واکنش‌های انفرادی دولت‌ها، حل مسائل جهانی نیاز به راه حل فراگیر دارد که در این راستا می‌توان نقش مهمی برای سازمان‌های بین‌المللی قائل شد. در حوزه امنیت غذایی، اگر سازمان‌هایی همچون صندوق بین‌المللی پول و گروه بانک جهانی از بعد مالی و توسعه‌ای می‌توانند نقش آفرینی کنند، سازمان تجارت جهانی از بعد تجاری مربوط به امنیت غذایی می‌تواند اثرگذار باشد. این مقاله، ضمن تعریف و بر شمردن ابعاد امنیت غذایی به مثابه یک چالش جهانی، راه حل‌های آن را نیز مورد بررسی قرار داد. سپس این پژوهش نقش سازمان تجارت جهانی را بر اساس مسئولیت و صلاحیت این سازمان در بهبود وضعیت امنیت غذایی واکاوی نمود. تعرفه‌های وارداتی، محدودیت‌های صادراتی، و حمایت داخلی سه موضوع مهم در امنیت غذایی و متناظر با صلاحیت سازمان تجارت جهانی به شمار می‌روند. تعرفه‌های وارداتی از آنجا اهمیت دارد که تغییر در تعرفه واردات تغییر قیمت‌ها برای طرف‌های تولید کننده و مصرف کننده را به دنبال دارد. محدودیت‌های صادراتی نیز به نوبه خود باعث کاهش عرضه مواد غذایی موجود در بازارهای جهانی و سپس موجب افزایش قیمت‌ها می‌شود. در نهایت، حمایت داخلی نیز مستعد آن است تا در تولید و تجارت ایجاد اختلال نماید. هر یک از سه موضوع یاد شده اگر بدون ضابطه و نظارت مورد بهره‌برداری دولت‌ها قرار بگیرد آنگاه امنیت غذایی نیز با مشکل مواجه خواهد شد. در این مقاله استدلال شد سازمان تجارت جهانی با ورود به عرصه سیاست‌گذاری در سه موضوع یاد شده و از طریق رویه‌های نهادی خود دارای نقشی فعال در بعد تجاری مرتبط با امنیت غذایی بوده و روند رو به فزاینده کنشگری آن نیز موید تمایل برای نقش آفرینی در کنار سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با مسئله است.

¹. Illicit Narcotic Crops

². Blue Box

منابع فارسی

۱. سخی، فاطمه، حسینی، سیدصفدر، و فتاحی اردکانی، احمد. (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل اثرات تجارت بین الملل بر امنیت غذایی: مطالعه موردی گزیده ای از کشورها با درآمد متوسط به بالا. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۲۹(۱۱۳)، ۱۷۶-۱۵۵.
۲. نیکنامی، رکسانا. (۱۴۰۲). تأثیر جنگ اوکراین بر امنیت غذایی جهانی بر اساس مدل تحلیل راهبردی پست. مطالعات کشورها، ۱(۴)، ۶۶۵-۶۳۱. doi: 10.22059/jcountst.2023.365682.1066

English References

1. Abay, K. A., Breisinger, C., Glauber, J., Kurdi, S., Laborde, D., & Siddig, K. (2023). The Russia-Ukraine war: Implications for global and regional food security and potential policy responses. *Global Food Security*, 36, 100675.
2. Boonekamp, C. (2015). Food Security and the World Trade Organization. *Trade Policy and Food Security*, 135.
3. Clapp, J., Moseley, W. G., Burlingame, B., & Termine, P. (2022). The case for a six-dimensional food security framework. *Food Policy*, 106, 102164.
4. David Laborde et.al. (2020). COVID-19 risks to global food security. *Science* 369, 500-502. DOI:10.1126/science.abc4765.
5. Díaz-Bonilla, E., & Laborde, D. (2015). The Bali Agreement: An assessment from the perspective of developing countries.
6. Elliott, K. A. (2015). Food Security in Developing Countries: Is there a role for the WTO?. Center for Global Development.
7. FAO (2006). Policy Brief: Food Security.
8. FAO (2010). Food security and the financial crisis.
9. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, (2019). The State of Food Security and Nutrition in the World 2019. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome, FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
10. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome, FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
11. FAO (2021). Impacts of COVID-19 on food security and nutrition:
12. developing effective policy responses to address the hunger and malnutrition pandemic ,3rd Edition.
13. FAO (2023). World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc8166en>.

14. Jatkar, A., & Mukumba, C. (2014). Unpacking the Bali Package: A Snapshot of the Bali Ministerial Decisions of the WTO Members.
15. Josling, T. (2014, September). The WTO, food security and the problem of collective action. In World Bank seminar on Food Security.
16. Kakaei, H., Nourmoradi, H., Bakhtiyari, S., Jalilian, M., & Mirzaei, A. (2022). Effect of COVID-19 on food security, hunger, and food crisis. *COVID-19 and the Sustainable Development Goals*, 3–29. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-91307-2.00005-5>
17. Mougeot, L. J. A., Koc, M., MacRae, R., & Welsh, J. (1999). Introduction: Food security is a global concern. In *For hunger-proof cities: Sustainable urban food systems*. IDRC, Ottawa, ON, CA.
18. Practical, G. (2008). An introduction to the basic concepts of food security.
19. Sharma, S. K. (2016). *WTO and food security*. Springer.
20. Simon, G. A. (2012). *Food security*. University of Roma Tre: Rome, Italy.
21. World Bank (2024a), *Food Security Update | World Bank Response to Rising Food Insecurity*. available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update>.
22. World Food Summit, (1996). 'Rome Declaration on World Food Security'. Available at: <https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm>
23. WTO , (1995). *Agreement on Agriculture*.
24. WTO, (2024). *Committee on Agriculture*. available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_work_e.htm.
25. WTO, (2024). *Domestic Support*. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro03_domestic_e.htm.
26. WTO, (2024). *export subsidies*. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro04_export_e.htm.
27. WTO (2024). *Food Security*. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/food_security_e.htm.
28. WTO, (1947). *The General Agreement on Tariffs and Trade*.
29. WTO, (2022). *MINISTERIAL DECISION ON WORLD FOOD PROGRAMME FOOD PURCHASES EXEMPTION FROM EXPORT PROHIBITIONS OR RESTRICTIONS, WT/MIN(22)/29 WT/L/1140*.
30. WTO, (2022). *MINISTERIAL DECLARATION ON THE EMERGENCY RESPONSE TO FOOD INSECURITY, WT/MIN(22)/28 WT/L/1139*.
31. WTO, (2015). *NAIROBI, TENTH WTO MINISTERIAL CONFERENCE*. Available at:

- https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/briefing_notes_e/brief_agriculture_e.htm.
32. WTO, (2023). Trade Policy Tools for Climate Action.
 33. WTO, (2024). Trade topics. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_e.htm.
 34. WTO, (2024). Overview. available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm.
 35. WTO, (2024). Committee on Sanitary and Phytosanitary Measures. available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/work_and_doc_e.htm.
 36. WTO, (2024). Tariffs: more bindings and closer to zero. Available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm.
 37. WTO, (2024). FORUM. How to address agricultural export restrictions? . available at: https://www.wto.org/english/forums_e/debates_e/debate33_e.htm.

Translated References to English

1. Abay, K. A., Breisinger, C., Glauber, J., Kurdi, S., Laborde, D., & Siddig, K. (2023). The Russia-Ukraine war: Implications for global and regional food security and potential policy responses. *Global Food Security*, 36, 100675.
2. Boonekamp, C. (2015). Food Security and the World Trade Organization. *Trade Policy and Food Security*, 135.
3. Clapp, J., Moseley, W. G., Burlingame, B., & Termine, P. (2022). The case for a six-dimensional food security framework. *Food Policy*, 106, 102164.
4. David Laborde et.al. (2020). COVID-19 risks to global food security. *Science* 369, 500-502. DOI:10.1126/science.abc4765.
5. Díaz-Bonilla, E., & Laborde, D. (2015). The Bali Agreement: An assessment from the perspective of developing countries.
6. Elliott, K. A. (2015). Food Security in Developing Countries: Is there a role for the WTO?. Center for Global Development.
7. FAO (2006). Policy Brief: Food Security.
8. FAO (2010). Food security and the financial crisis.
9. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, (2019). The State of Food Security and Nutrition in the World 2019. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome, FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
10. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Safeguarding against economic slowdowns and downturns. Rome,

FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

11. FAO (2021). Impacts of COVID-19 on food security and nutrition:
12. developing effective policy responses to address the hunger and malnutrition pandemic ,3rd Edition.
13. FAO (2023). World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc8166en>.
14. Jatkar, A., & Mukumba, C. (2014). Unpacking the Bali Package: A Snapshot of the Bali Ministerial Decisions of the WTO Members.
15. Josling, T. (2014, September). The WTO, food security and the problem of collective action. In World Bank seminar on Food Security.
16. Kakaei, H., Nourmoradi, H., Bakhtiyari, S., Jalilian, M., & Mirzaei, A. (2022). Effect of COVID-19 on food security, hunger, and food crisis. COVID-19 and the Sustainable Development Goals, 3–29. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-91307-2.00005-5>
17. Mougeot, L. J. A., Koc, M., MacRae, R., & Welsh, J. (1999). Introduction: Food security is a global concern. In for hunger-proof cities: Sustainable urban food systems. IDRC, Ottawa, ON, CA.
18. Niknami, Roxana. (2023). ‘The impact of the Ukrainian war on global food security based on the PEST strategic analysis model’. Country Studies, 1(4), 631-665. doi: 10.22059/jcountst.2023.365682.1066. **(In Persian)**
19. Practical, G. (2008). An introduction to the basic concepts of food security.
20. Sakhi, Fatemeh, Hosseini, Seyed Safdar, and Fattahi Ardakani, Ahmad. (2021). ‘Study and analysis of the effects of international trade on food security: A selected case study of upper-middle income countries’. Agricultural Economics and Development, 29(113), 155-176. SID. <https://sid.ir/paper/951277/fa>. **(In Persian)**
21. Sharma, S. K. (2016). WTO and food security. Springer.
22. Simon, G. A. (2012). Food security. University of Roma Tre: Rome, Italy.
23. World Bank (2024a), Food Security Update | World Bank Response to Rising Food Insecurity. available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update>.
24. World Food Summit, (1996). ‘Rome Declaration on World Food Security’. Available at: <https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm>
25. WTO , (1995). Agreement on Agriculture.
26. WTO, (2024). Committee on Agriculture. available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_work_e.htm.

27. WTO, (2024). Domestic Support. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro03_domestic_e.htm.
28. WTO, (2024). export subsidies. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro04_export_e.htm.
29. WTO (2024). Food Security. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/food_security_e.htm.
30. WTO, (1947). The General Agreement on Tariffs and Trade.
31. WTO, (2022). MINISTERIAL DECISION ON WORLD FOOD PROGRAMME FOOD PURCHASES EXEMPTION FROM EXPORT PROHIBITIONS OR RESTRICTIONS, WT/MIN(22)/29 WT/L/1140.
32. WTO, (2022). MINISTERIAL DECLARATION ON THE EMERGENCY RESPONSE TO FOOD INSECURITY, WT/MIN(22)/28 WT/L/1139.
33. WTO, (2015). NAIROBI, TENTH WTO MINISTERIAL CONFERENCE. Available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/briefing_notes_e/brief_agriculture_e.htm.
34. WTO, (2023). Trade Policy Tools for Climate Action.
35. WTO, (2024). Trade topics. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_e.htm.
36. WTO, (2024). Overview. available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm.
37. WTO, (2024). Committee on Sanitary and Phytosanitary Measures. available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/work_and_doc_e.htm.
38. WTO, (2024). Tariffs: more bindings and closer to zero. Available at: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm.
39. WTO, (2024). FORUM. How to address agricultural export restrictions? . available at: https://www.wto.org/english/forums_e/debates_e/debate33_e.htm.

